

Waldemar Kowalski, Daniel Olszewski, *Parafia Trójcy Świętej w Jędrzejowie na tle dekanatu. Zarys dziejów*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2003, ss. 420.

Publikacja dwóch profesorów, pracowników Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, jest kolejnym opracowaniem jednej z parafii diecezji kieleckiej, jakie ukazały się w ostatnich latach. Wybór Jędrzejowa został podyktowany, co zaznaczono we wstępie, jego szczególną sytuacją społeczno-religijną. W okresie staropolskim było to jedno z większych miast tej części Małopolski, znajdował się tu z jednej strony ważny klasztor cystersów a z drugiej ośrodek parafialny kierowany przez duchownych świeckich. Podstawę źródłową opracowania stanowią archiwalia zarówno proveniencji kościelnej, jak i państwowej, zgromadzone w archiwach i bibliotekach Kielc, Krakowa, Warszawy i Radomia. Praca zawiera obszernie zestawienie bibliografii dające rozeznanie w najnowszym stanie badań. Swoją strukturą nawiązuje do dwudzielnej konstrukcji podobnych opracowań powstających w ośrodku kieleckim. Część pierwsza, autorstwa W. Kowalskiego, omawia dzieje regionu i parafii od początków do rozbiorów. Tekst uzupełniają liczne tabele przedstawiające wybrane zagadnienia społeczno-gospodarcze, zestawienia uposażenia parafialnego i szpitali jędrzejowskich, spisy plebanów, wikariuszy, altarystów i proboszczów szpitalnych. Część druga autorstwa D. Olszewskiego obejmuje XIX i XX wiek. Autor omawia w niej instytucje i stowarzyszenia parafialne, społeczność parafii, budownictwo kościelne, oraz duszpasterstwo i życie religijne wiernych. Całość dopełnia zestawienie plebanów i wikariuszy z tego okresu. Praca zawiera indeks osób i miejscowości, ponad 50 fotografii i streszczenie w języku francuskim.

Jan Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, ss. 635.

Praca jest obszernym omówieniem dziejów Kościoła katolickiego wszystkich trzech obrządków po II wojnie światowej ze szczególnym zwróceniem uwagi na działalność hierarchii kościelnej tego okresu. Można zatem powiedzieć, że oscyluje ona bardziej w kierunku historii politycznej, aniżeli społecznej. Podstawę źródłową stanowią zarówno archiwalia proveniencji kościelnej, jak i instytucji państwowych. Autor wykracza poza przyjętą w dotychczasowych – zresztą nielicznych – syntezach dziejów Kościoła prostą relację faktów ukazującą heroiczny aspekt zagadnienia. Stawia nowe pytania dotyczące zarówno zmian polityki

wyznaniowej państwa, jak i nieznanymi szerzej wątków postępowania strony kościelnej. Dotyka problemu odrębności polityki Kościoła polskiego i Watykanu w różnych okresach, identyfikacji hierarchii z realiami państwa komunistycznego, wewnętrznego zróżnicowania poglądów w Episkopacie w różnych istotnych momentach dziejów Polski. Szczególnie w tych partiach tekst nabiera charakteru analitycznego, a autor przytacza liczne mało, lub w ogóle nieznanne dokumenty. W zakończeniu w formie skrótowej przedstawiono najważniejsze problemy Kościoła w Polsce w latach 1989-2000.

Publikacja jest podzielona na pięć części, których rany czasowe pokrywają się z periodyzacją dziejów PRL (1956, 1970, 1980, 1989). Na uwagę zasługuje obszerne zestawienie bibliograficzne, reprezentatywne dla zróżnicowanych nurtów historiografii Kościoła w Polsce.

Leszek Wojciechowski, *Drzewo przenajszlachetniejsze. Problematyka Drzewa Krzyża w chrześcijaństwie zachodnim (IV – połowa XVIII wieku). Od legend do kontrowersji wyznaniowych i piśmiennictwa specjalistycznego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003, ss. 599.

Publikacja, jak zaznaczono w podtytule, jest analizą wybranych aspektów w piśmiennictwie dotyczącym Drzewa Krzyża. Zasięgiem swoich badań autor objął całe zachodnie Chrześcijaństwo, w tym również wątki polskie, którym specjalnie poświęcono rozdziały trzeci i czwarty. Na uwagę zasługuje niezwykle długa perspektywa czasowa od IV do XVII w. Dzięki temu, jak zaznaczono we wstępie, widać wyraźnie nowożytną recepcję tekstów średniowiecznych i tradycji.

Rozdział pierwszy został poświęcony prezentacji piśmiennych tradycji dotyczących odnalezienia, odzyskania i pochodzenia Drzewa Krzyża. W rozdziale drugim omówiono problematykę w ujęciu piśmiennictwa specjalistycznego. Na uwagę zasługuje prezentacja dyskusji z okresu kontrowersji wyznaniowych. Rozdziały trzeci i czwarty zawierają omówienie dzieł polskich: Wargockiego i Ruszla. Szczególną uwagę zwraca autor na zagadnienia związane z relikwiami lubelskimi i tutejszym ośrodkiem ich kultu.

Józef Szymański ks., *Kościół katolicki na Podolu. Obwód winnicki 1941-1964*, Lublin 2003, ss. 494. Książka dostępna w wydawnictwie Norbertinum.

Autor omawia dzieje Kościoła katolickiego na części terytorium Ukrainy od 1941 r., kiedy wskutek wybuchu wojny rosyjsko-niemieckiej zaistniała możliwość częściowego odrodzenia życia religijnego. Kończy swoje rozważania na roku 1964, jako że archiwalia dotyczące omawianych kwestii w okresie późniejszym pozostają wciąż niedostępne dla badaczy. Praca została oparta na gruntownej kwerendzie w do dziś trudno dostępnych archiwach Ukrainy. Wpłynęło do pozytywnie na jakość omawianej publikacji. Stawiane tezy, sposób prowadzenia rozumowania, dobór materiału źródłowego, wskazują na bardzo dobrą orientację w materiale źródłowym i opanowanie skomplikowanych struktur archiwów i ar-

chiwaliów poradzieckich. Wszystko to każe widzieć w autorze przedstawiciela młodego pokolenia badaczy dołączającego omawianą pracę do grona wybitnych znawców zagadnienia katolicyzmu w byłym ZSRR jak np. ksiądz R. Dzwonkowski.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym omówiona została struktura wyznaniowa badanego terenu. Sytuacja Kościoła katolickiego została ukazana na szerokim tle innych wyznań, kościołów, wspólnot religijnych i sekt. W interpretacji omawianych zagadnień autor sięga do genezy poszczególnych wspólnot, zarysowując w ten sposób tło dla dalszych rozważań.

W drugim, najobszerniejszym rozdziale przedstawiono stosunek administracji państwowej do religii i Kościoła. Analizę otwiera omówienie podstaw prawnych podejmowanych działań, przy czym autor nie ogranicza się jedynie do wymienienia rozporządzeń instytucji różnych szczebli, ale także odnotowuje zmiany zachodzące w tym zakresie, zwracając uwagę na ich przyczyny. Ważnym i oryginalnym wkładem są ustalenia dotyczące postępowania władz lokalnych na badanym terenie, posiadających znaczne możliwości interpretacji ustawodawstwa sowieckiego i ukraińskiego. Autor wyróżnia trzy zasadnicze „procedury ideologiczne”, które można by nazwać przestrzeniami indoktrynacji. Chodzi o ateizację, tzw. obrzędowość laicką, oraz cały kompleks zagadnień związanych z wychowaniem młodego pokolenia. Ustalenia w tym zakresie stanowią niezwykle interesujący i ważny materiał. Z jednej strony egzemplifikują i w dużej mierze potwierdzają poglądy funkcjonujące w literaturze, z drugiej stanowią interesujący punkt wyjścia dla analizy porównawczej sytuacji religijnej tej części Ukrainy z innymi obszarami ZSRR (oczywiście w miarę, zrozumiałego skądinąd, niezwykle powolnego rozwoju badań nad zagadnieniami religijnymi w byłym ZSRR).

Rozdział trzeci zawiera biogramy duchownych pracujących w obwodzie winnickim w omawianym okresie. Ułożone one zostały w kolejności podejmowania przez nich działalności na tym terenie, wydaje się jednak, że bardziej praktyczny (możliwość szybkiego odszukania informacji o konkretnej osobie w czasie lektury innych rozdziałów) byłby układ alfabetyczny. Na uwagę zasługuje analiza wielokierunkowej działalności duchowieństwa na tym terenie i jej różnych form.

W rozdziale czwartym przedstawiono problematykę związaną z praktykami religijnymi, próbując odtworzyć rytm życia religijnego i praktykowanie sakramentów. Autor omawia zarówno praktyki religijnych z udziałem kapłana, jak i w sytuacji jego dłuższej, lub krótszej nieobecności. Osobne zagadnienie stanowi rola cmentarzy i ich losy, jako zastępczych miejsc kultu.

W ostatnim rozdziale zaprezentowane zostały organizacje wiernych, które w specyficznych warunkach państwa sowieckiego odgrywały istotną rolę jako namiastki, lub zastępcze formy struktur kościelnych (komitety parafialne i bractwa różańcowe), oraz stosunek władz państwowych do ich działalności.

Andrzej Bruździński ks., *Kanonicy regularni od pokuty na ziemiach polskich*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2003, ss. 448.

Książka księdza A. Bruździńskiego zawiera wstęp i sześć rozdziałów: I. Powstanie i rozwój zakonu kanoników regularnych od pokuty, II. Dzieje i uposażenie klasztorów kanoników na ziemiach polskich, III. Życie duchowe zakonników, IV. Organa władzy i funkcje w zakonie, V. Duszpasterska działalność zakonu kanoników od pokuty, VI. Zaangażowanie kanoników od pokuty w działalność naukową, a także zakończenie, aneks 1. Książki pochodzące z bibliotek klasztornych marków, aneks 2. Fragment katalogu z XIX w. biblioteki w kościele św. Marka w Krakowie, aneks 3. Wykaz kanoników regularnych od pokuty w klasztorach na ziemiach polskich (w latach 1325-1831), skróty, bibliografię, indeks i streszczenie w języku francuskim.

Przedmiotem badań autora było ukazanie dziejów zakonu kanoników regularnych od pokuty (zwanych również cyriakami) na ziemiach polskich od czasu ich przybycia (1257) do kasaty klasztorów na przełomie XVIII i XIX w. Książka A. Bruździńskiego opracował swoje dzieło w oparciu o archiwalia, mimo, iż nieliczne od średniowiecza poprzez pozostałe epoki, to i tak umożliwiające nakreślenie historii zakonu, chyba najslabiej znanego w polskiej historiografii. Jest to pierwsze dzieło w języku polskim ujmujące tak szeroko i dogłębnie nie tylko o sprawy gospodarcze, ale przede wszystkim duchowość i działalność duszpasterską zakonu kanoników regularnych od pokuty. Praca jest wynikiem żmudnych i długotrwałych badań naukowych, a autor pozostawia problematykę badawczą dotyczącą marków wciąż jeszcze otwartą.

Józef Wołczański ks., *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1939*, Kraków 2002, ss. 678 + fotografie czarno-białe.

Książka składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów: I. Organizacja studiów i podstawy materialne, II. Zespół nauczający i pracownicy, III. Organizacja nauczania – katedry i wykłady zlecone, IV. Stopnie akademickie, V. Studenci, VI. Rola Wydziału Teologicznego UJK w społeczeństwie polskim dwudziestolecia międzywojennego, zakończenia, streszczenia w języku angielskim, wykazu skrótów, bibliografii, wykazu tabel i fotografii oraz indeksu osobowego i nazw geograficznych.

Autor pisząc dzieje Wydziału Teologii UJK w okresie międzywojennym skorzystał z bogatego materiału źródłowego znajdującego się w Polsce, ale również i poza jej granicami.

Mieczysław Różański ks., *Szkoły parafialne w XVI-XVIII wieku w archidiecezjalne*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 2003, ss. 256.

Publikacja składa się z przedmowy arcybiskupa łódzkiego Władysława Ziółka, wstępu, rozdz. I. Rozwój szkolnictwa parafialnego, II. Materialne podstawy, III. Nauczyciele, IV. Uczniowie, V. Nauczanie i wychowanie, zakończenia, wy-

kazu skrótów, bibliografii, alfabetycznego spisu parafii i streszczenia w języku niemieckim.

Niniejsza publikacja jest poświęcona dziejom szkolnictwa parafialnego na terenie archidiaconatu uniejowskiego, który stanowił część archidiecezji gnieźnieńskiej. Praca obejmuje lata 1512 – czas przeprowadzenia całościowego spisu i wizytacji parafii archidiecezji gnieźnieńskiej, do 1773 – powstanie Komisji Edukacji Narodowej i przejęcie całości spraw szkolnictwa. Autor postawił sobie za cel ustalenie w miarę dokładnej liczby parafii, które prowadziły szkołę, w oparciu o źródła archiwalne i drukowane.

Halina Irena Szumił, *Wolbórz na przestrzeni wieków, Wolbórz-Lublin 2003, ss. 224 + s. fotografie.*

Monografię Wolborza otwiera przedmowa arcybiskupa łódzkiego Władysława Ziółka, po nim następują: wprowadzenie i pięć rozdziałów I. Wolbórz wczoraj i dziś, II. Gmina Wolbórz, III. Zabytki, IV. Z historii parafii św. Mikołaja biskupa, V. Święty Mikołaj biskup patron kościoła, zakończenie, bibliografia, dwa aneksy, indeks osobowy i nazw geograficznych.

Publikacja została starannie opracowana na podstawie materiału źródłowego znajdującego się w archiwach diecezjalnych i państwowych. Autorka starała się przybliżyć historię i przeszłość Wolborza aby lepiej zrozumieć jego teraźniejszość.

Grzegorz Piramowicz i jego epoka, red. Krzysztof A. Boreczek, Adam A. Witusik, Kurów 2001, ss. 146.

Publikacja jest pracą zbiorową poświęconą życiu i działalności Grzegorza Piramowicza. Autorami są historycy lubelscy z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, a jej kanwą była sesja popularnonaukowa, która odbyła się w Kurowie, gdzie Piramowicz przebywał przez pewien czas i został pochowany.

Zawarte w niej artykuły: Polska w czasach Grzegorza Piramowicza – Adam A. Witusik, Losy jezuitów polskich po kasacie zakonu – Jerzy Flaga, Prywatne życie Grzegorza Piramowicza – Krzysztof A. Boreczek, Działalność Grzegorza Piramowicza w Komisji Narodowej – Ewa Ziółek, Związki Grzegorza Piramowicza z Potockimi – Jan Ziółek, Grzegorz Piramowicz w kręgu mecenatu Czartoryskich – Zofia Gołębiowska. Publikację poprzedza słowo wstępne redaktorów.

Wojciech Jakubowski, Marek Solarczyk ks., *Ustrój Kościoła Rzymskokatolickiego. Wybrane zagadnienia instytucjonalne, Warszawa 2002, ss. 528.*

Publikacja składa się z czterech części: I. Instytucjonalne organy Kościoła Powszechnego, a w niej zostały omówione następujące rozdziały: 1. Najważniejsza Władza Kościelna, 2. Stolica Apostolska jako prawna personifikacja Kościoła, 3. Kuria Rzymska, 4. Dom Papieski, 5. Relacje Stolicy Apostolskiej z Państwem

Miasta Watykańskiego, 6. Relacje Stolicy Apostolskiej z Suwerennym Zakonem Maltańskim; II. Instytucjonalne organy Kościołów Partykularnych, obejmuje następujące rozdziały: 7. Zagadnienia ogólne, 8. Wykonujący władzę pasterską, 9. Ciała kolegialne, 10. kuria diecezjalna; III. Instytuty Życia Konsekwowanego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego, i rozdziały: 11. Istota i formy realizacji życia konsekrowanego w Kościele; IV. Dokumenty i materiały: 1. Dokumenty, 2. Materiały. Całość publikacji zamyka bogata bibliografia.

Waldemar Witold Ż u r e k ks., *Salezjańscy męczennicy Wschodu*, Lublin 2003, ss. 288 + fotografie ss. I-XCVI.

Publikacja składa się z przedmowy biskupa pomocniczego diecezji grodzieńskiej Antoniego Dziemianko, wykazu skrótów, wstępu, druga wojna światowa, biogramów 13 księży, kleryków i koadiutorów, zakończenia, streszczeniach w języku włoskim i ukraińskim, bibliografii, indeksu osobowego i nazw geograficznych oraz aneksu zawierającego fotografie.

Książka jest niejako słownikiem biograficznym salezjanów zamordowanych na Wschodzie. Jest to dopełnieniem poprzedniej publikacji „Jeńcy na wolności” i popularyzacją sylwetek współbraci zakonnych.

Andrzej Paweł B i e ś SJ, Ludwik G r z e b i e Ń SJ, Marek I n g l o t SJ, *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*, t. 1, *Polonia*, seria: *Źródła do dziejów kultury. Inwentarze i Katalogi*, nr 1, Wydawnictwo WAM Kraków 2002, ss. 430.

oprac. Ryszard Skrzyniarz